

[itobiad], 2022, 11 (1): 550-563

<p>Nusayrî-Alevî İnançında Tecellî Konusunun Kâsım et-Taberânî'nin Eserleri Doğrultusunda Analizi (<i>Risâletü'l-zuhûr ve-'l-butûn ve el-Mesâil el-hâss</i>)</p> <p>An Analysis of the Matter of Tajalli in Nusayrî-Alawî Belief Through the Works of Qâsim al-Tabarânî (<i>Risâlat al-zuhûr wa-'l-butûn and al-Masâil al-khâssa</i>)</p> <p>Video Link: https://youtu.be/CCESNo5WSbA</p>	
<p>Reyhan ERDOĞDU BAŞARAN Dr. Öğretim Görevlisi, İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Asst. Prof., İğdır University Faculty of Theology reyhanerdogdu@gmail.com Orcid ID: 0000-0002-0046-2761</p>	

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 18.11.2021
Kabul Tarihi / Accepted	: 20.03.2022
Yayın Tarihi / Published	: 22.03.2022
Yayın Sezonu	: Ocak-Şubat-Mart
Pub Date Season	: January-February-March

Atıf/Cite as: Erdoğan Başaran, R. (2022). Nusayrî-Alevî İnançında Tecellî Konusunun Kâsım et-Taberânî'nin Eserleri Doğrultusunda Analizi (Risâletü'l-zuhûr ve-'l-butûn ve el-Mesâil el-hâss) . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 11 (1) , 550-563 . Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/68190/1025708>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 – Istanbul / Eyup, Turkey. All rights reserved.

**Nusayrî-Alevî İncancında Tecellî Konusunun Kâsım et-Taberânî'nin
Eserleri Doğrultusunda Analizi (*Risâletü'l-zuhûr ve-'l-butûn ve el-
Mesâil el-hâss*)**

Öz

3/9. yy.'da Basra'da ortaya çıkan Nusayrî-Alevîlik bâtinî karakterli Şîî mezheplerden biridir. İnkîşâfından 20. yy.'a kadar geçen sürede Nusayrîler birbirinden farklı devletlerin yönetimi altında varlıklarını devam ettirmişlerdir. Her bir yönetimin Nusayrîlere karşı dini ve politik yaklaşımı farklı olmakla birlikte bu farklılık Nusayrîlerin inançlarını yaşama ve aktarmaları konusunda farklı usuller belirlemelerine sebep olmuştur. Bu doğrultuda bâtinî bilginin Nusayrî olmayanlardan gizlenmesi yani takiyye yapmak mezhebin dini bir prensibi olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple fırkanın önde gelen şeyhleri tarafından kaleme alınan kutsal kitapların sirkülasyonu tarikat mensupları ile sınırlı kalmıştır. Modern dönemde Nusayrîlik hakkında ulusal ve uluslararası düzeyde pek çok eser kaleme alınmıştır. Türkiye'de Nusayrîlik ile ilgili yapılan çalışmaların pek çoğunda, Nusayrîliğin gizli bir cemaat örgütlenmesine sahip olması, sözlü kültüre dayanması, yazılı kaynaklarının yetersiz olması gibi sebeplerle Nusayrî inanç, öğretisi ve teolojisini analiz etmenin güç olduğuna yönelik ifadeler yer almaktadır. Nusayrî incancının bâtinî ilmi doğrultusunda şekillenmiş olması incancın öğretilerinin Nusayrî olmayanlar tarafından anlaşılmasını güçleştirmiştir, denilebilir. Nusayrî-Alevîlik ile ilgili en temel eserlerin yayınlandığı günümüzde "şifahi geleneğe dayandığı ve kaynak yetersizliği" şeklindeki ifadelerin gerçekliğinin olmadığı ise muhakkaktır. Bu makalede Nusayrî öğretiyi son şeklini veren Ebû Saîd Meymûn b. Kâsım et-Taberânî (ö. 426/1034)'ye atfedilen *Risâletü'l-zuhûr ve-'l-butûn* (Görünme ve Gizlenme Risalesi) ve *el-Mesâil el-hâss* (Özel Meseleler) isimli eserler kapsamlı bir analize tâbi tutulacaktır. Bu doğrultuda tasavvuf dilinde Hakk'ın varlığının çeşitli şekillerde zuhur etmesi demek olan tecellî'nin Nusayrî Alevîlikte nasıl ve ne şekilde anlaşıldığı konusu ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam Mezhepleri, Nusayrî-Alevîlik, Kâsım et-Taberânî, Tecellî, Hulûl.

**An Analysis of the Matter of Tajalli in Nusayrî-Alawî Belief Through
the Works of Qâsim al-Tabarânî (*Risâlat al-zuhûr wa-'l-butûn and al-
Masaîl al-khâssa*)**

Abstract

The Nusayrî-Alawîs is a group fed by Islamic elements in the geography where Islam was dominant at that time, traces of various religious formations such as Christianity and Zoroastrianism and different cultural structures are seen in shaping of the religious structure. In this sense, Nusayrîsm, which has a syncretic sect structure, is one of the *gulât* formations with an esoteric character, differs from the basic structure of Shia. From its first appearance at the end of the ninth century to the twentieth century had continued its existence under the rule of different states. Due to the religious and political approach of each of the administrations towards the Nusayrîs is different, the Nusayrîs had to

establish different methods in living and conveying their beliefs. Accordingly, concealing the esoteric knowledge from non-Nusayrîs, so called *taqiyya*, has been accepted as a religious principle of the sect. Therefore, the Nusayrîs continued their existence as a closed community for a long time. It can be said that those who were not Nusayrîs were unaware of the main Nusayrî religious texts until the nineteenth century. In the modern period, Nusayrism has become one of the most studied minority religious group. Despite the accessibility of a number of classical Nusayrî works, in most of the studies on Nusayrîs in Turkey, there are statements saying that it is difficult to analyze the Nusayrî belief, teaching, and theology due to the fact that the Nusayrîs have a secret community organization, that their belief is based on oral culture, and that they have insufficient written sources. In this article, the works titled *Risâlat al-zuhûr wa-'l-butûn* (The Epistle of Appearance and Concealment) and *al-Masâil al-khâssa* (Private Matters) accredited to Qâsim at-Tabarânî (d. 426/1034) in the third Volume of the *Silsilat al-turâth al-Alawî: Rasâil al-hikma al-Alawiyya* will be analyzed thoroughly.

Keywords: Islamic Sects, Nusayrism, Qâsim al-Tabarânî, Tajalli, Hulul.

Giriş

3/9. yy.'ın sonlarında ilk ortaya çıkışından 7/13. yy.'a kadar olan süreç içinde Nusayrî-Alevî mezhebinin merkezi Basra'dan Bağdat ve Halep'e, Halep'ten Lazkiye ve Tripoli bölgelerine taşınmıştır. Her ne kadar İslam dininin egemen olduğu coğrafyada İslamî öğelerden beslenen bir grup olsa da dini yapının şekillenmesinde Hristiyanlık ve Zerdüştlük gibi çeşitli dini oluşumların ve farklı kültürel yapıların izleri görülmektedir (Friedman, 2010, s. 70-73). Bu bağlamda senkretik bir mezhep yapısına sahip olan Nusayrîlik, Şîa'nın temel yapısından ayrılan bâtinî karakterli Şîî oluşumlardan biridir. İnanç yapısı itibarıyla Sünnilik ve Şîa'dan farklılık gösteren ve her iki mezhep tarafından da gulât oluşumlardan kabul edilen Nusayrî-Alevîlik, tarihsel zeminde Şîî Fatımilerden Haçlı Seferlerine, Eyyübiler'den Memlûkler ve Osmanlı egemenliğine geçiş sürecinde birbirinden farklı devletlerin yönetimi altında varlığını devam ettire gelmiştir. (Winter, 2016, s. 9-11.) I. Dünya savaşı sonrası Fransa'nın mandası olan Suriye toprakları dört bölgeye bölünmüş ve Nusayrî nüfusunun fazla olduğu Lazkiye bölgesi "Alevî" toprağı olarak anılmaya başlamıştır. 1922'de Alevî özerk devleti ve 1933'de Lazkiye hükümeti kurulmuş. 1946 yılında Suriye bağımsız bir ülke olmuş ve 1970 yılında Baas Partisi lideri Nusayrî kökenli General Hafız Esad'ın yapmış olduğu askeri darbe sonrası Nusayrîler azınlık dini oluşum olarak çoğunluğunu Sünnilerin oluşturduğu Suriye'de devlet yönetiminde egemen güç olmuştur.¹

Bahsi edilen her bir yönetimin Nusayrîlere karşı dini ve politik yaklaşımı farklı olmakla birlikte bu farklılık Nusayrîlerin inançlarını yaşama ve aktarmaları konusunda farklı usuller belirlemelerine sebep olmuştur. Bu doğrultuda bâtinî bilginin Nusayrî olmayanlardan gizlenmesi yani takiyye yapmak mezhebin dini bir prensibi olarak kabul

¹ Esad yönetimi döneminde Şîî din adamlarından Nusayrîlerin Şîî Müslüman olduklarını belirten fetvalar çıkarılmış ve böylece Nusayrîler ile Şîilerin siyasi olarak aralarındaki bağ kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır. Martin Kramer,

<http://www.martinkramer.org/sandbox/reader/archives/syria-alawis-and-shiism/>

edilmiştir. Dolayısıyla Nusayrîler uzun süre dışa kapalı bir topluluk olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Mezhep mensuplarının inancın gizlenmesi (takiyye) noktasında göstermiş oldukları hassasiyet sebebiyle 19. yy.'a kadar Nusayrî olmayanlar Nusayrî temel dini metinlerinden bihaberdi denilebilir. Ancak 19. yy.'da bölgede Avrupalı misyonerlerin yoğun çalışmalar yürütmesi neticesinde pek çok Nusayrî klasik eserin varlığından haberdar olunmuş ve birkaç metin özelinde derinlemesine tahliller yapılmıştır (Catafago, 1876, s. 523-525; Massignon, 1936, s. 640-649). Türkiye'de Nusayrîlik konusu batıya kıyasla çok daha geç bir tarihte akademik muhitin ilgisini çekmiştir (Said, 1927, s. 6-27).² Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde yer alan Nusayrîler ile ilgili resmi kayıtlar hakkında yapılan çalışmalar o dönemde Osmanlı egemenliği altında yaşayan Nusayrîler ile ilgili temel bilgiler içermesi açısından önemlidir (Bilgili, 2010, s. 49-78). Ayrıca Mersin, Adana ve Hatay illerinde yaşayan Nusayrîler ve o bölgelerde yaşatılan türbe inancı ile ilgili ampirik çalışmalar ortaya konulmuştur (Türk, 2005; Keser, 2011). Nusayrîliğin Türkiye'de batıya nispetle geç bir tarihte sosyal bilimlerin ilgisini çekmiş olması bu noktada ele alınan çalışmaları büyük oranda batıda yapılmış çalışmalara bağımlı hale getirmiştir.

Modern dönemde Türkiye'de Nusayrîlik ile ilgili yapılan çalışmaların pek çoğunda Nusayrîliğin gizli bir cemaat örgütlenmesine sahip olması, sözlü kültüre dayanması, yazılı kaynaklarının yetersiz olması gibi sebeplerle Nusayrî dini inanç, öğreti ve teolojisini analiz etmenin güç olduğuna yönelik ifadeler yer almaktadır (Sertel, 2005, s. 16-17; Işık, 2013, s. 31-56; Aslan, 2005, s. 108-110; Güngör, 2015, s. 75-102; Arpa ve Ertaş, 2012, s. 296). Ancak Ebû Mûsâ el-Harîrî tarafından neşredilen *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Resâilu'l-hikme'l-Alevîyye* ile birlikte bilinen ancak matbu olarak ulaşılabilir olmayan pek çok orijinal Nusayrî eser gün yüzüne çıkmıştır. Nusayrî Alevîliği çalışmak isteyen bir akademisyen için 12 ciltten oluşan *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî* eşsiz bir veri ortaya koymuş olsa da içinde yer alan pek çok eserin henüz kapsamlı bir incelemeye tabi tutulmamış olması büyük bir eksiklik. Bu makalede *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Resâilu'l-hikme'l-Alevîyye*'nin 3. cildinde yer alan Nusayrî öğretiyeye son şeklini veren Ebû Saîd Meymûn b. Kâsım et-Taberânî (ö. 426/1034)'ye atfedilen *Risâletü'l-zuhûr ve-l-butûn* (Görünme ve Gizlenme Risalesi) ve *el-Mesâil el-hâss* (Özel Meseleler) isimli eserler kapsamlı bir analize tabi tutulacaktır. Bu doğrultuda tasavvuf dilinde Hakk'ın varlığının çeşitli şekillerde zuhur etmesi demek olan tecellî'nin Nusayrî-Alevîlikte nasıl ve ne şekilde anlaşıldığı konusu ele alınacaktır.

Taberânî'nin Neşretmiş Olduğu Eserlerin Nusayrî İnancına Olağan Katkısı

Yazmış olduğu çok sayıda eserle mezhebin dini literatürünün tekâmülünde en temel rolü olan ve Nusayrî öğretiyeye nihai şeklini veren Nusayrî âlimi Ebû Saîd Meymûn b. Kâsım et-Taberânî (ö. 426/1034)'dir. 5/11. yy.'ın ilk yarısında şeyhi ve hocası Muhammed b. Ali el-Cillî (ö. 384/994)'nin ölümü ile mezhebin liderlik rolünü üstlenmiştir. Taberânî mezhebin merkezinin Halep'ten Suriye'nin Lazkiye bölgesine geçişinde ve Filistin'in kuzeydoğusunda yer alan Tiberiya Gölü'nün batısında kurulan Tiberiya bölgesinde yayılmasında öncü isimdir (Halm, 1978, s. 262). Bu makalede inceleyeceğimiz *Risâletü'l-zuhûr ve-l-butûn* isimli eserin ilk paragrafında eş-Şa'bü's-Sika (güvenilir genç) adıyla

² Nusayrîlik ile ilgili ilk çalışma 1927 yılında Baha Said tarafından yapılmıştır.

tanıtılan şeyh Taberânî, hocası Cillî'nin görüş, fikir ve inancını desteklemek ve Nusayrî inancını yaymak için Tiberiya ve Lazkiye'ye gittiği bilgisine yer verilmiştir (Taberânî, 2006d, Cilt 3, s. 15). *Risâlet el-zuhûr ve'l-butûn*'da Suriye'de hüküm süren Şîî temayüllü Hamdani ailesinin Halep'te gücünü yitirmesi ile Nusayrîlerin güvenlik tehlikesiyle karşı karşıya oldukları belirtilmektedir. Hamdani ailesinin, Nusayrî mezhebinin Ebû Şuayb Muhammed b. Nusayr en-Nemîrî (ö. 270-883)'den sonra en etkin ismi olan ve Nusayrî eserlerde Şeyhu'd-Din' olarak övülen Hüseyin b. Hamdan el-Hasîbî (ö. 358/969) döneminden itibaren, Suriye'de mezhebin teşkilatlanmasını desteklediği belirtilmektedir. *Risâletü'l-zuhûr ve'l-butûn*'da Hamdani ailesinin yönetici konumundan çekilmesiyle birlikte İbn Nusayr'ın görüşlerine aykırı bir inanç sistemine sahip olan İshakîlerin yeniden canlandığını belirtmektedir. İshaq b. Muhammed el-Nakha'î (ö. 286/899) önderliğinde inkişaf eden İshakîlik, Nusayrîliğin rekabet içinde olduğu mezheplerden biridir (Taberânî, 2014, Cilt 11, 87-212).³ Risale, İshakîlerin güç kazanmasıyla Halep'te iki grup arasında çekişmelerin yeniden alevlendiğinden bahseder. Halep'teki yeni yönetimin yani Mirdaşi Hanedanlığının Nusayrîlerin fikirlerini desteklemediği ve bu sebeple Nusayrî âlimlerinin Lazkiye'ye göç etmek zorunda kaldıkları belirtilmektedir (Taberânî, 2006d, Cilt 3, s.15).

Genç yaşta hocası Cillî'den öğrenmiş olduğu dini bilgiyi yayma konusunda sistemli bir çalışma yürüten Taberânî en çok eser neşreden Nusayrî şeyhidir. Çalışmalarında Taberânî, Nusayrî inancının temel hatlarını detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Yazmış olduğu kitaplardan *Kitâbu'l-mecmû el-ayâd* onun en iyi bilinen eserlerinden biridir. Nusayrî dini ve kültürel tatillerine geniş yer vermiş olduğu bu eser, dini tatillerde ve kutsal mekânları ziyaret sırasında okunacak dualara ve yapılacak ibadetlere yer vermesi açısından önemlidir (Taberânî, 1944-1946, s. 122-123). Taberânî'nin ve hocası Cillî'nin Nusayrî inancını hocaları Hasîbî'den aktarma konusunda ne derece hassas olduklarını gösteren en önemli eser ise *Dîvân el-Hasîbî*'dir (Friedman, 2010, s. 200). *Dîvân el-Hasîbî*'yi Taberânî'ye hocası Cillî'nin sözlü olarak nakletmiş olması ise Cillî'nin ezber yeteneğinin ne derece güçlü olduğunun göstergesidir. Nusayrî inancının özünü oluşturan ma'nâ-isim-bâb konusu farklı boyutlarıyla Taberânî'nin pek çok eserinde ele alınmıştır (Taberânî, 2006b, Cilt 3, s. 170-172; Taberânî, 2006c, Cilt 3, s. 45-116). Nusayrî mezhebine giriş sürecinin ve aşamalarının ele alınmış olduğu *Kitâbü'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî* isimli eser bu alanda yazılmış en kapsamlı çalışma olması açısından önemlidir. Bu çalışmada Taberânî Nusayrî inancına giriş ve öğretiyi kabul aşamalarının İslam evlilik yasalarına benzer olduğunu dile getirmiştir. İslam evlilik yasalarından örnekler verilerek Nusayrî inancına girişin nasıl olduğu ve dini öğretiyi kabul eden bir Muvahhidun'un (Nusayrî âlimlerinin kendilerini tanımlarken kullandıkları temel kelime budur) neler yapması gerektiği izah edilmiştir (Taberânî, 2006c, Cilt 3, s. 45-116; Krieger, 2011, s. 53-75).

Taberânî'nin matbu halde bulunan birçok eseri *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî*'nin 3. cildinde yer almaktadır. Biz bu makalemizde *Risâletü'l-zuhûr ve'l-butûn* (Görünme ve Gizlenme Risalesi) ve *el-Mesâil el-hâss* (Özel Meseleler) isimli Taberânî'ye atfedilen iki temel eseri ele alacağız. Taberânî tarafından yazıldığı bilinen *Risâletü'l-zuhûr ve'l-butûn* isimli eserin ilk bölümünde Taberânî bu risaleyi Cillî'ye isnad ediyor. Taberânî, Cillî'nin Halep'te

³ Nusayrîlik ve İshakîlik arasında gerçekleşen teolojik tartışmaları en detaylı bir şekilde ele alan çalışma *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî*'nin 11. cildinde yer alan *el-Munazarat ve'l-Rudud*'dur.

yaşadığı dönemde İshak b. Muhammed el-Nakha'î'ye ait fikirlerin yaygınlık kazandığından bahsediyor. İshakî inancına ait görüşlerin bertaraf edilmesi amacıyla risalenin yazıldığı belirtiliyor. Metin Cillî ile Taberânî arasında soru cevap şeklinde teşekkül etmektedir. "Taberânî (Allah ondan razı olsun) rivayet etmiştir ki" ifadesi ile risalenin başkası tarafından yazıldığı izlenimi verilmektedir. Diğer yandan Taberânî'nin "Cillî'ye sordum ki" şeklindeki ifadelerinden risalenin Taberânî tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır. Taberânî'nin risaleyi Cillî'ye isnad etmesinin nedeni Cillî'nin vermiş olduğu cevaplarla risalenin teşekkül etmiş olması olabilir. Metin iki farklı gulât oluşumun görüşlerine karşı bir reddiye mahiyetindedir. Bunlardan ilki Nusayrîlerin kendilerine rakip gördükleri en önde gelen azınlık dini grup olan İshakîler ve diğeri ise Hulûliyyedir ki Taberânî, Hulûliyye için "Allah onlara lanet etsin" demektedir (Taberânî, 2006d, Cilt 3, s. 15-17). *el-Mesâil el-hâss* isimli eserinde Taberânî, şeyhi Cillî'ye sormuş olduğu sorulara Cillî'nin vermiş olduğu cevapları içermektedir. Sorulan soruların tamamı farklı zaman ve mekânda yaşamış olan kişi ve olayların bâtinî manada ne ifade ettikleri ile ilgilidir. Risaleyi özgün kılan bir yönü ise ma'nâ-isim-bâb'ın yedi farklı devirde yedi farklı makamda görünür olması konusuna yer vermiş olmasıdır. Bu risalede ayrıca tenâsüh, canlılığın mertebeleri ve İshakî inancına kısaca değinilmiştir (Taberânî, 2006a, Cilt 3, s. 195-202).

Risâletü'l-zuhûr ve-'l-butûn

Tecellî (تجلی): Ma'nâ'nın İsim ile Görünmesi

3/9.yy.'ın sonlarında teşekkül eden Nusayrî inancının temel öğretisi olan ma'nâ-isim-bâb üçlüsünün itikadî izahı ancak 10. yy.'da ele alınan eserlerde formalize edilmiştir. Ma'nâ-isim-bâb üçlüsündeki ma'nâ Tanrı'nın zatıdır. İsim hicab olarak da bilinir ve Tanrı'nın nurundan sudur eden ilk varlıktır. Bâb ise isim'in nurundan yaratılan ikinci nurani varlıktır. Nusayrî öğretiyeye göre, ma'nâ'nın insan sûretinde görüldüğü en mükemmel hali Hz. Ali'dir. Buna göre isim Hz. Muhammed ve bâb Selmân-ı Farisî'dir (Bar-Asher, 2003, s. 217-219). Ruhânî olanın cismanî bir vücutta zuhuru konusu Nusayrîler için melekların insan sûretinde görünmesi gibidir (Şehristânî, 2008, s. 170). Bu doğrultuda Nusayrî öğretiyeye göre, Allah'ın insan sûretinde zuhuru onun vahdaniyetine halel getirmemektedir. Çünkü ma'nâ olan Ali aslında Tanrı'nın kendisidir. "Tanrı insanlara Ali sûretinde görünür oldu" demek, Tanrı insanda hulûl etti demek değildir. Ancak İslam dünyasında yapılan Nusayrîlik çalışmalarının ekseriyetinde ma'nâ-isim-bâb konusu hulûl inancı çerçevesinde ele alınmıştır. Yani "ma'nâ" Allah'ın Ali'de hulûl ettiği (vücut bulduğu) şeklinde anlaşılmış ve öyle olduğu kabul görmüştür. (Palabıyık, 2010, s.27; Soğukoğlu, 2013, s. 493; Işık, 2013, s. 43). Ancak Nusayrî teolojine göre, Tanrı'nın insan suretinde görünmesi Tanrı'nın bir insanda cisimleşmiş olması demek değildir. Nusayrî metinleri Tanrı'nın bu şekilde insanda cisimleşmiş olduğunu kabul ve iddia etmenin küfür olduğunu belirtmektedir. (Erdoğan-Başaran, 2021, 948-969)

Bu risale vahdaniyetin anlaşılması için tecellî'nin yani Hakk'ın görünürlüğünün anlaşılması gerektiğini belirtiyor. Ancak burada ele alınan konu Hakk'ın ma'nâ olarak bir varlıkta görünür olması değildir. Aksine risale gayb olarak tarif edilen ma'nâ'nın isim (hicab)⁴ vasıtasıyla görünüp görünemeyeceğini ve isim'in de bâb vasıtasıyla görünüp

⁴ Risalede isim yerine "hicab" kelimesi daha sık kullanılmaktadır. Ancak metin içinde insicamı yakalamak adına bu çalışmada genel itibarıyla isim kelimesini kullanmaya özen göstereceğiz.

görünemeyeceğini mevzu bahis etmektedir.⁵ *Risâletü'l-zuhûr ve'l-butûn*'un İshakîlere ait olan bu iddiayı yani "ma'nâ'nın isim vasıtasıyla görünür olduğu" ifadesini reddetmek amacıyla yazıldığı belirtilmektedir (Taberânî, 2006d, Cilt 3, s.15). Taberânî'nin rivayetine göre;

"Eş-Şeyhu's-Sika Muhammed b. Ali el-Cillî'ye sordum ki: ma'nâ kendi isim'i (hicabı) ile görünür mü? Ve isim kendi bâb'ı ile görünür mü? Dedi ki: bu imkânsız ve batıl bir inançtır. Ne ben ne de benden önceki şeyhlerimiz bu inancı benimsemektedir. Ma'nâ Teâla isim vasıtasıyla görünmez. Çünkü ma'nâ ancak kendi özüyle görülür, hiçbir varlığın vasıtasıyla değil. Ma'nâ isim vasıtasıyla görülür sözü batıl bir söz ve uydurulan bir görüştür. Ma'nâ Teâla bir halden başka bir hale dönüşmeden görünür. Ma'nâ'nın tüm görünüşleri kendi özüyledir." (Taberânî, 2006d, Cilt 3, s. 15-16).⁶

Bu bölümün akabinde ma'nâ'nın isim'de tecellî etmesi konusunda ikinci bir görüşün varlığından bahsediliyor. Bu görüşe göre: "ma'nâ isim (hicab) sûretiyle (كمثل صورة الحجاب) görünür ancak vasıtasıyla görünmemektedir". Ma'nâ'nın isim sûretiyle görünmesi ma'nâ'nın isim'i onurlandırması olarak değerlendirilmiştir. Taberânî ma'nâ asla farklı sûretlerde görünemez demiyor ancak hiçbir şey onun görünmesine vasıta olamaz demektir. Ma'nâ görünmek isterse isim'in sûretinde kendi özüyle görüneceği, belirtiliyor. Taberânî insanların ise bunu algılayamayacağını belirtmektedir. Ma'nâ'nın tecellîsi konusuna insanların yaklaşımı noktasında insanlar üç kategoride ele alınmıştır: Sefa ile Sefa Ehli, Sefa ile Mezac Ehli ve Keder ile Gam Ehli. Sefa Ehli hiçbir değişim olmadan Mevla'yı kendi özüyle bilenlerdir. Risaleye göre, Sefa ile Mezac Ehli ise Taberânî'nin tecellî konusunda bahsini ettiği ikinci görüşü benimsemektedirler. Buna göre, ma'nâ isim'i (hicabı) onurlandırarak onun sûretinde görünmektedir, vasıtasıyla değil. Her ne kadar Taberânî ilk görüşü makbul görmüş olsa da ikinci görüşü reddetmemektedir. Taberânî bu ilk iki görüşü benzer kategoriler olarak değerlendirmektedir. Keder ile Gam Ehli ise, ma'nâ'yı kendileri gibi beşer olarak görmektedirler. Asıl problemlili olan grup ise, Taberânî'ye göre, budur (Taberânî, 2006d, Cilt 3, s. 16-17).

Muvahhid (Nusayrî inancını benimsemiş olan) bir kulun ma'nâ'nın isim vasıtasıyla görünmesini düşünmesi caiz midir, sorusuna Taberânî bunun doğru yoldan sapma ve küfür olduğunu belirtiyor. Ma'nâ yüce, ulu olandır. Ulu olanın kendisinden daha aşağı mertebede bir varlık vasıtasıyla görünmesinin mümkün olmayacağı belirtilmektedir. Hiçbir varlığın ma'nâ'nın mertebesine ulaşamayacağı bu sebeple ma'nâ'nın kendisinden alt mertebede olan varlıklar vasıtasıyla görünemeyeceği belirtilmektedir (Taberânî, 2006d, Cilt 3, s. 17). Nusayrî geleneğe göre ma'nâ olan Allah var ve bir olan, ezeli ve ebedi olan, varlığının yegâne sebebi yine kendisi olandır. Ma'nâ'nın nurundan yaratılan isim ise yalnızca ma'nâ'nın bilinmesini değil, aynı zamanda onun gizli (hicab rolüyle)

⁵ Ma'nâ Nusayrî eserlerinin temel konusu olarak hemen hemen tüm kaynaklarda gayb olarak tanımlanmıştır.

⁶ Bu meselenin *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Resâilü'l-hikme'l-Aleviyye*'nin 11. cildinde yer alan *el-Mumazarat ve'l-Rudud* isimli eserde daha kapsamlı bir şekilde ele alındığı görülmektedir.

tutulmasını sağlamakla görevlendirilmiştir. (Bar-Asher ve Kofsky, 2002, s. 201-216; Friedman, 2010, s. 78-80; Üzüm, 2007, s. 272; Türkeli, 2001, s. 146-148). Ma'nâ'nın nurundan yaratıldığı için ondan tam anlamıyla bağımsız değildir ancak ma'nâ ile aynı mertebede de değildir. Bu sebeple ma'nâ'nın zatını yarattıklarına görünür kılmak için kendisinden aşağı mertebede olan bir varlığın vasıtalarına ihtiyacı yoktur. (Taberânî, 2006d, Cilt 3, s. 15-17)

Tecellî: Ma'nâ'nın Bâb ile Görünmesi

Taberânî *Risâletü'l-zuhûr ve'l-butûn* isimli eserin bir sonraki aşamasında ma'nâ'nın bâb ile görünmesi bahsini ele almıştır. Risaleye göre "Ma'nâ bâb ile görünür inancı" Hulûliyye'ye ait bir inançtır. Ma'nâ'nın isim vasıtası ile görünürlüğünün kabul edilmesi durumu, ma'nâ'nın bâb vasıtası ile ve hatta yetimler aracılığı ile görünebileceği iddiasının ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır. Bu sebeple, "ma'nâ bâb ile görünür" demekten Allah'a sığınırım diyen Taberânî, Hulûliyye'ye ait olduğunu belirttiği bu inancı küfür olarak addetmektedir (Taberânî, 2006d, Cilt 3, s. 17.). Hulûliyye'nin kendi fikirlerini Allah'ın dini gibi aktardıklarını ve keyfi olarak yoruma başvurup kıyas yaptıklarını söylemekte ve eleştirmektedir. Bu bağlamda verilen bir anekdot şöyledir: Hulûliyye'den kendisini ilah olarak takdim eden bir şahıs Kûfe'de minbere çıkıp şöyle söylemektedir: "Ben yarattım, ben tertitledim, ben takdir ettim, ben ayırdım ve ben birleştirdim."⁷ Hutbesinde "kendisini ma'nâ olarak tanıtan kişinin görüşlerinden Allah'a sığınırım" diyen Taberânî onların tam bir inkâr içinde olduklarından ve Allah'ın dininin özünü bozduklarından bahsetmektedir (Taberânî, 2006d, Cilt 3, s. 17-18).

Ma'nâ'nın isim vasıtasıyla görünmeyeceğini net bir şekilde ifade eden Taberânî, ma'nâ'nın bâb ile görünebileceği yönündeki iddialara ise çok daha sert bir şekilde karşılık vermiştir. Ona göre, ma'nâ bâb ile görünür ifadesi ma'nâ'nın keyfiyetine ve mahiyetine hâle getirmektedir. Keza bu durum ma'nâ'dan gelen onun apaçık işaretlerini de gidermektedir. Ma'nâ, isim ve bâb vasıtasıyla görünür denildiği vakit ilahlık makamı ma'nâ-isim-bâb üçlüsünün tamamına hasredilmiş olur. Artık "evvel, ahir, zahir ve batın" olma özelliği yalnızca ma'nâ'ya ait bir özellik olmaktan kalkar ve ma'nâ bu özellikleri isim (hicab) ve bâb ile paylaşmaya başlar. Böylece isim (hicab) ilahlık makamında mana ile aynı mertebede ve ibadete layık iki merciden biri olacaktır. Yani ma'nâ isim vasıtasıyla görünür denildiğinde ma'nâ ile birlikte isim de ibadete layık kabul edilecektir, denilmektedir (Taberânî, 2006d, Cilt 3, s. 18).

Risalede ele alınan bir diğer mevzu ise isim'in bâb ile görünür olması konusudur. Risalede isim Allah'ın nurunun nurundan yaratılmış olan mübarek bir nur olarak tanımlanmış. Yani Allah'ın bir cüz'i olarak isim'in canı zatın nurundan zuhur etmiştir. Başlayışı da dönüşü de O'nadır. Ne tam anlamıyla yaratılmıştır ne de yaratandır (Taberânî, 2006d, Cilt 3, s. 16). İsim'in (hicab) bâb'a göre konumu ise şu şekilde izah edilmiştir: "konuşan bir kimsenin sözü, bakan bir kişinin bakması ve susan bir kimsenin susması" gibidir. Bu ifade hem ma'nâ'nın isim'e nispetle konumu ele alınırken hem de isim'in bâb'a nispetle makamı ele alınırken zikredilmiştir. Ma'nâ'nın nurundan sudur eden isim'in bâb ile görünür olması konusunda Taberânî'nin fikri müspettir. Yani ona göre, "İsim, bâb'ın vasıtası ile ya da bâb ile görünebilir." Cillî'den aktarıldığına göre,

⁷ Her ne kadar risalede yer almasa da bu şahsın sözleri Enbiya Suresi 30. âyeti anımsatmaktadır: "Gök ve yer bir bütün idi, biz ayırdık."

“ma'nâ isim'i kaldırıp kendi zatı ile isim'in sûretinde görünmüş, isim ise bâb olarak görünmüş bâb'ın sûretinde değil.” Çünkü Nusayrî geleneğinde bâb'ın canı isim'in beşere görüldüğü vücuttan yaratılmıştır. Böylece isim'in (mim) vücudu bâb'ın (sin)⁸ canı (ruhu) ile karışmıştır. Bu iki nur'un birbirine karışmış olması ikilinin (isim ve bâb) aynı özden yani ma'nâ'dan gelmelerindedir. Bu sebeple isim'in (mim) vücudu ve bâb'ın (sin) canı birdir.” (Taberânî, 2006d, Cilt 3, s. 16.) Bu metinde Taberânî isim'in (mim) vücudu ifadesiyle onun beşeriyetini ifade etmek istemediğini belirtmektedir. İsim (mim) nur'un nurundan yaratılan şeffaf bir öz olarak tanıtılmıştır. Taberânî'ye göre, Sefa Ehli isim'i (mim) kendi mertebesi ve derecesine göre görür. Keder ile Gam Ehli ise isim'i her vücut gibi bir vücut olarak görür (Taberânî, 2006d, Cilt 3, s. 16).

el-Mesâil el-hâss

Ma'nâ ve İsim'in Farklı Görünümleri

Vahdaniyet konusunun bu risalede de ele alındığı görülmektedir. “Vahdaniyet Selman'dır.” sözü açıklanırken beş farklı kişinin bir araya gelip tek bir kişi gibi görünmesi durumunun vahdaniyet olduğu belirtilmektedir. Beş farklı kişiyi tek bir kişi olarak gören şahıs ise Muvahhid olarak tanımlanmıştır. Buna göre, Muhammed, Ali (fatır), Hasan, Hüseyin ve Muhsin'den oluşan bu beşlinin bir bütünlük içinde “Muhammed” olarak görülmesi vahdaniyet ve bunu gören kişi ise Muvahhid'dir, denilmektedir. Kısa sorular ve onlara verilen kısa ve öz cevaplardan müteşekkil olan bu risale mahiyeti itibarıyla pek çok konuya detaylı bir izahat vermeden değinmektedir. Birbirleriyle bağlantısı olmayan tarihsel durum ve şahsiyetlerin bânında ne ifade ettikleri belirtilmiştir. Bu durumda bahsi geçen her bir insan, nesne, zaman ve olguyu anlayabilmek Nusayrî incancına vukûfiyeti gerekli kılmaktadır. Bu risalenin tek başına diğer Nusayrî eserlerinden bağımsız olarak ele alınıp anlaşılması ise ciddi bir güçlüktür. Bu sebeple bu bölümde makalenin içeriğine uygun olan pasajlar ele alınıp gerekli görüldüğünde farklı Nusayrî eserlerle desteklenecektir.

Kadir gecesi ile ilgili Taberânî'nin sormuş olduğu soruya, Cillî gecenin ma'nâ (yaratıcı) ve kadir'in ise isim (mim) olduğunu söylemiştir. Hz. Yusuf'un annesi Rahil kimdir sorusuna, Fatma bint Enes yani müminlerin prensesidir, denmiştir. Fatma bint Enes tanıtılırken kendisi Ebû Tâlib'in eşi ve Mevla (yani Ali)'nin annesidir, şeklinde tanıtılmaktadır. Kendisine Firavun'un eşi Asiye sorulduğunda, Cillî, Cafer b. Ebû Tâlib'in eşi ve Ebû Bekir'in oğlu Muhammed'in annesi olduğunu söylemiştir. Belkıs kimdir sorusuna peygamberin eşi Safiye bint Hüvey'dir, denmiştir. Zülfikar'ın Mikdad (beş yetimden ilki) olduğu, Sefa ve Merve'nin Ebû Tâlib ve eşi Fatma bint Esed olduğu, Firavun'un büyücülerinin ise nakibler⁹ olduğu ifade edilmiştir (Taberânî, 2006a, Cilt 3, s. 195-196). “Ve düz (kolay) araziye sordum, dedi ki o Ebû Zer'dir. Ve bu arazinin zoru, el-Mikdad'dır”, denilmiştir. Neml Sure'sinde geçen karınca sorulduğunda, onun Ümmü Seleme olduğu ve Hüdhüd'un ise Selman olduğu belirtilmiştir. Akraba olmayan komşu kimdir sorusuna seninle tartışmakta olan İshakî'dir, denilmektedir. Bu şekilde pek çok

⁸ “Mana-isim-bâb” Ali-Muhammed-Selman'a nispetle “ayn, mim, sin” olarak da aktarılmaktadır. Taberânî'nin sık sık isim yerine “mim” ve bâb yerine “sin” harflerine yer verdiğini ve nadir olarak ma'nâ yerine “ayn” harfine yer verdiğini görmekteyiz.

⁹ Nurani alemde yer alanların sıralanması şu şekildedir: bablar, yetimler, nakibler, necibler, muhtaslar, muhlisler ve mümtahsinler.

örnek ile tarihsel olaylar ve şahısların bâtinî manada ma'nâ-isim-bâb ve yetimlerden hangileri oldukları belirtilmektedir (Taberânî, 2006a, Cilt 3, s. 196).

Ma'nâ'nın kendi sûretinde veya isim'in sûretinde görünür olması konusuna bu metinde de yer verilmiştir. Eş-Şeyhu's-Sika (güvenilir şeyh) olarak bilinen Cillî'den nakledildiğine göre;

"Ma'nâ Teâla yeryüzünde Ademî kubbede (القبة الأدمية) Hasan el-Askerî'nin karşısına isim'in (hicab) sûretinde gibi çıktı (كمثل صورة الحجاب). Ancak ma'nâ isim'e (mim) karşı (yedi makamda) görüldüğünde kendi sûretinde idi. İsim (mim) yeryüzünde her görüldüğünde ma'nâ onunla beraberdi. Her ikisi de kendi özünde ortaya çıktı." (Taberânî, 2006a, Cilt 3, s. 196).

Burada dikkat edilmesi gereken temel konulardan ilki ma'nâ'nın isim'in karşısına her daim kendi sûretinde çıkmış olması ve ma'nâ'nın görünür olduğu her devirde isim'in de kendi sûretinde görünür olmasıdır. İkinci husus ise ma'nâ'nın isim'in sûretinde Hasan el-Askerî'ye görünmüş olmasıdır. *Risâletü'l-zuhûr ve'l-butûn* isimli metinde ma'nâ'nın hiçbir şekilde isim'in vasıtasıyla görünemeyeceği, ancak zaman zaman isim'in sûretinde görülebileceği belirtilmekteydi. Her ne kadar incelemeye tabi tuttuğumuz ilk risalede ma'nâ her daim kendi sûretinde zatiyla görünür inancı temel teşkil etse de ma'nâ'nın isim'in sûretinde görünür olabileceği inancı (vasıtası ile değil) ikinci ve daha az makbul olan bir görüş olarak yer almaktadır. *el-Mesâil el-hâss* isimli risalede yer alan bu ifade ile ma'nâ'nın isim'in sûretinde kendi zati ile görünür olduğu inancının mezhep içinde kabul edilir görüşlerden olduğu sonucu çıkarılabilir.

el-Mesâil el-hâss'ın bir bölümünde "Allah Teâla el-Ademiyye kubbesinden el-Muhammediyye kubbesine yedi kere bizzat kendi özüyle görünmüştür." (Taberânî, 2006a, Cilt 3, s. 198) ifadesi de yer almaktadır. Allah'ın yedi farklı zaman diliminde yedi farklı şahısta görünür olduğu inancı Nusayrî geleneğin temel öğretilerinden kabul edilmektedir. Risalede Allah'ın görünür olduğu son halinin Ali b. Ebû Tâlib olduğu belirtilmiş ancak diğer sûretlerle ilgili bilgi verilmemiştir. Farklı kaynaklarda ma'nâ'nın sûretleri şu şekilde sıralanmıştır: Habil, Şit, Yusuf, Yuşa b. Nûn, Asaf, Şem'un es-Safa ve Hz. Ali (Taberânî, 2014, Cilt 11, s. 110). Risalede Allah'ın insanları eğitmek amacıyla üç farklı formda (çocuk, yetişkin bir genç ve yaşlı bir adam) görünür olduğu anekdotu yer almaktadır. Mufaddal b. Ömer el-Cu'fi *Kitâbü'l-usus* isimli eserinde de Tanrı'nın görünürlüğü konusunda benzer bir ifadeye yer vermiştir. Bu durum *el-Mesâil el-hâss*'da ayın üç haliyle (hilal hali, dolunay hali ve ayın yokluğu) anlatılmıştır. Buna göre,

"Ay ilk ortaya çıktığında küçük (hilal) şeklindedir sonra büyür dolunay olur. Onu sordum. Dedi ki (Cillî): ayın küçük görünmesi ma'nâ'nın yarattığı kullarında küçük bir çocuk sûretinde çıkması gibidir. Ayın sonra büyümesi, dolunay olması ma'nâ'nın gençliğine işarettir. Ayın tekrar küçülmesi ise ma'nâ'nın yaşlı bir adam sûretinde olduğu halidir. Yani ayın benzeme veya temsil yapmadan kaybolmasıdır. Ma'nâ'nın gözükmemesi ayın gözükmemesi gibi,

ma'nâ'nın kaybolması da ayın kaybolması gibidir." (Taberânî, 2006a, Cilt 3, s. 197).

Ma'nâ'nın bir çocukta, yetişkin bir gençte ve sonrasında yaşlı bir ihtiyarda görünür olması ma'nâ'nın kulunu eğitme yöntemlerinden biri olarak yorumlanmıştır. Friedman *The Nusayri-Alawis: An Introduction to the Religion* isimli eserinde bu konuyu ele alırken *el-Mesâil el-hâss*'da yer alan sıralamanın aksi yönünde bir sıralama zikretmiş ve ma'nâ'nın ilk etapta kullarına olan merhametini göstermek için yaşlı bir ihtiyar formunda görünür olduğunu, akabinde kullarını itaatsizliğe karşı uyarmak için ma'nâ'nın kıvrık bıyıklı bir genç formunda görünür olduğunu söylemiştir. Son olarak ise ma'nâ'nın insanlara eğitilmeleri gereken zayıf varlıklar olduğunu göstermek için bir çocuk formunda görüldüğü belirtilmektedir (Friedman, 2010, s. 101). Bizim incelemeye tabi tuttuğumuz risalede ise Allah ayın yeryüzünde görünmesi gibi önce küçük bir formda (hilal) yani bir çocuk formunda, sonra yetişkin ve olgun bir genç formunda (ki bu ayın dolunay olan haline tekabül etmektedir) görünmüştür. Ayın yavaş yavaş küçülerek yok olması insanoğlunun yaşlılık dönemi olarak ele alınmış ve ma'nâ'nın son etapta yaşlı bir ihtiyar formunda insanlığa görünür olduğu belirtilmiştir.

Tenâsüh (ruh göçü) konusuna da yer verilen bu risalede ele alınan konulardan biri ise insanoğlunun Allah'ı ve onun görünür olduğunu inkârı neticesinde ne gibi bir cezaya çarptırılacağıdır. Bu bağlamda Hicr Suresi 44. âyeti "Cehennemden yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için birer grup ayrılmıştır." Zikredilen bu kapılar tenâsüh'ün beş kapısı ve canlılığın (yararlı yararsız her türden varlığın dahilinde olduğu) ise iki kapısından müteşekkildir, denilmektedir (Taberânî, 2006a, Cilt 3, s. 196). Allah'ı ve görünürliğini inkâr eden kişinin kâfir olduğu ve ölümü sırasında şeytanın kendisine farklı bir formda görünür olduğu belirtilmiştir. Allah'ı inkâr eden kişiye verilecek cezanın beş dereceden oluştuğu bildirilmektedir: nesh (نسخ), fesh (فسخ), mesh (مسخ), vesh (وسخ) ve resh (رسخ) (Taberânî, 2006a, Cilt 3, s. 198).¹⁰ Burada örnek olarak zikredilen bir şahsın kasaba kasaba dolaşıp Allah'ı inkâr ettiği ve bu davranışı neticesinde ucubeye dönüştüğü belirtilmektedir. "Bir şahıs memleket memleket dolaşıp Allah Teâlâ'yı inkâr edip duruyordu, böyle yapa yapa ucubeye (hilkat garibesine) dönüştü. Cezasını nesh ile başlayıp resh ile biten bu beş derecede görecektir. Çünkü insanoğlu yapmış olduğu kötülüğün tam karşılığını bulur." En'am Suresi 160. âyeti ile kişinin yaptığı kötülüğün tam karşılığını alacağı konusu delillendirilmektedir. "Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır; kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar." (Kur'an-ı Kerim 6:160) Kötü derecelerde cezasını çeken kişinin neticede gölgeye dönüşeceği ve kıyamet gününe kadar gölgeler âleminde diğer inkârcılarla birlikte kalacağı belirtilmektedir (Taberânî, 2006a, Cilt 3, s. 199). Mü'min bir kimsenin ölümü ise tenâsüh inancı bağlamında ele alınmaktadır. Mü'min öldüğü zaman canı melekler tarafından alınır ve hayat ırmağına (ayn'ul hayat) götürülür. Melek ona farklı bir vücuda yerleşmesi için telkinde bulunur ki mü'min olarak ölen kişi Sefa âlemine (dünya âlemi) döndürülsün. Böylece bir kadının rahmine yerleştirilir ve yapmış olduğu kötülükler var ise rahimde (karanlık ve temiz olmayan bu bölgede) cezasını çeker. Cenin'in çıkmasıyla beraber azap gören can'ın da çıktığına inanılır (Taberânî, 2006a, Cilt 3, s. 199).

¹⁰ *el-Mesâil el-hâss* isimli metinde ceza mertebelerinin mahiyeti ile ilgili yeterli bilgi verilmemektedir.

Sonuç

Bu makalede analizi sunulan eserlere göre, ma'nâ'nın isim sûretiyle ve bâb sûretiyle görünmesi (tecellî) konusu hakkında üzerinde durulması gerekli olan iki önemli mesele vardır: Bunlardan ilki ma'nâ'nın Hz. Ali örneğinde olduğu gibi bir insan sûretinde görünmesi konusu tecellî konusunun sınırları içinde yer almamıştır. Nusayrî inancına göre ma'nâ olan Allah, Ali sûretinde insanlığa görüldüğünde kendi zatı ile var olmuştur. İnsanlığa Ali olarak görünen Mevla'nın kendi özüdür. Tecellî başlığı altında ele alınan konu ise ma'nâ'nın isim'in aracılığı ile görünmesi konusudur. Çünkü ne isim ne de bâb, ma'nâ'yı temsil edemez. Ma'nâ'nın başka hiçbir varlığın vasıtasıyla görünemiyor olması ise onun vahdaniyetindedir. Zira Nusayri geleneğe göre, "Ma'nâ Teâlâ zamana ve mekâna sığdırılmaz. Onun bir eşi, dengi, rakibi ya da benzeri yoktur". Her şeyin sahibi olan Allah, isim'in de bâb'ın da yaratıcısıdır, onlara can veren ve onların fitratının mucididir. Bu sebeple yarattıklarının vasıtasıyla görünmesi onun yüceliğinin mertebesini düşürmek demek olacaktır.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer konu ise ma'nâ-isim-bâb konusunun Nusayrî geleneğinde hulûl nazariyesi başlığı altında ele alınmamış olmasıdır. Yani ma'nâ olan Allah'ın Ali sûretinde görünmesi hulûl inancı olarak görülmemektedir. Hulûl inancında olduğu gibi Nusayrîler Allah zatı ve sıfatlarıyla insanın bedenine intikal etti dememektedirler. Nusayrî geleneğe göre, Allah'ın insan suretinde görünür olması, görünenin insan olduğu anlamına gelmemektedir. *Risâletü'l-zuhûr ve'l-butûn* isimli eserin yazılmasındaki temel neden de Hulûliyye'ye ait olduğu söylenen "Allah'ın isim vasıtasıyla muayyen bir insanın bedeninde görünmesi" inancını reddetmektir. Nusayrî metinler Tanrı'nın bu şekilde insanda cisimleşmiş olduğu iddiasını küfür olarak addetmişlerdir. Ma'nâ'nın Hz. Ali'de görünür olmasının yaratıcının cisimleşmesi olmadığını, onun özü itibarıyla Tanrı'nın zatı olduğu ancak insanlara farklı bir form olarak görünür olduğu dile getirilmektedir.

Kaynakça

Arpa, Abdulmuttalip ve Ertaş, Kasım. (2012). Bâtını Düşüncede Tevil ve Nusayrilik. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62, 289-304.

Arslan, H. (2017). Klasik Nusayri Eserlerinde Tanrı Düşüncesi. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12/35, 463-476.

Aslan, C. (2005). *Fellahların Sosyolojisi*. Karahan Kitabevi.

Bar-Asher, M. M. ve Kofsky, A. (2002). *The Nusayrî- 'Alawî Religion: An Enquiry Into Its Theology and Liturgy*. Brill.

Bar-Asher, M.M. (2003). The Iranian Component of the Nusayrî Religion. *Journal of Persian Studies*, 41, 217-219.

- Bilgili, Ali Sinan. (2010). *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Nusayrîler ve Nusayrîlik (1745-1920)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi.
- Bulut, H.İ. (2011). Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrîlik. *Ortadoğu Yıllığı*, 7, 578-614.
- Cahen, C. (1970). Note sur les origines de la commun syrienne des Nusayrîs. *REI*, 38, 240-243.
- Catafago, J. (1876). Nouvelles Mélanges. *Journal Asiatique*, 4.
- Catafago, J. (1936). Esquisse d'une bibliographie nusayrie. *Opera Minora*, 1.
- Erdoğan-Başaran, Reyhan. (2021). Er-Risâletü'l-Numâniyye Eseri Doğrultusunda Nusayri-Alevî İnançında Tevhid İlkesinin İzahı. *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 14/2, 948-969.
- Friedman, Y. (2010). *The Nusayrî-Alawis: An Introduction to the Religion, History and Identity of the Leading Minority in Syria*. Brill; Leiden-Boston.
- Güngör, Ö. (2015). Değişim ile Takiye Arası Nusayriler/Arap Aleviler. *İnsan ve Toplum*, 5/9, 75-102
- Halm, H. (1978). Das Buch der Schatten. *Der Islam*, 55/2, 219-262.
- Halm, H. (1995). Nusayriyya. *El*, 8, 148-150.
- Işık, H. (2013). Kitabu Ta'limi Diyaneti'n-Nusayriyye Işığında Nusayri Teolojisi. *Bilimname*, 24/1, 31-56.
- Keser, İ. (2011). *Nusayrîlik: Arap Aleviliği*. Karahan Yayınları.
- Krieger, B.T. (2011). Marriage, Birth, and batîni ta'wîl: A Study of Nusayrî Initiation Based on the Kitâb al-Hâwî fî 'ilm al-fatawî of Abû Sa'îd Maymûn al-Taḫarânî. *Arabic*, 58, 53-75.
- Lyde, S. (1860). *The Asian Myster, Illustrated in the History, religion and present state of the Ansairis or Nusairis of Syria*. Longman, Green, and Roberts.
- Meymûn b. Kâsım et-Taberânî. (1944-6). Kitâb majmû el-ayâd, Ed. R. Strothmann. *Der Islam*, 27.
- Meymûn b. Kâsım et-Taberânî. (2006a). el-Mesâil el-hâss. Ed. Ebû Mûsâ el-Harîrî, *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Resâilü'l-hikme'l-Alevîyye*, Cilt 3 (s. 195-202) içinde. Lübnan: Dâr li'ecli'l-Marife.
- Meymûn b. Kâsım et-Taberânî. (2006b). el-Risâle el-murşhide. Ed. Ebû Mûsâ el-Harîrî, *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Resâilü'l-hikme'l-Alevîyye*, Cilt 3 (s. 157-180) içinde. Lübnan: Dâr li'ecli'l-Marife.
- Meymûn b. Kâsım et-Taberânî. (2006c). Kitâbü'l-hâvî fî ilmi el-fetâvi. Ed. Ebû Mûsâ el-Harîrî, *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Resâilü'l-hikme'l-Alevîyye*, Cilt 3 (s. 45-116) içinde. Lübnan: Dâr li'ecli'l-Marife.
- Meymûn b. Kâsım et-Taberânî. (2006d). Risâletü'l-zuhûr ve'l-butûn. Ed. Ebû Mûsâ el-Harîrî, *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Resâilü'l-hikme'l-Alevîyye* içinde Cilt 3 (s. 15-18) içinde. Lübnan: Dâr li'ecli'l-Marife.

- Meymûn b. Kâsım et-Taberânî. (2014) Kitâb el-Redd el'l-Mürted. Ed. Ebû Mûsâ el-Harîrî, *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Resâilü'l-hikme'l-Alevîyye* Cilt 11 (s. 87-212) içinde. Lübnan: Dâr li'ecli'l-Marife.
- Moosa, M. (1987). *Extremist Shiites: The Ghulat Sects*. Syracuse University Press.
- Palabıyık, M.H. (2010). Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrilik. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 54, 19-48.
- Said, B. (1927). Anadolu'da Gizli Mâbedlerden: Nusayrîler ve Esrâr-ı Mezhebiyeleri. *Türk Yurdu*, 5, 6-27
- Sertel, E. (2005). *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayriler (Arap Alevileri)*. Ütopya Yayınları
- Soğukoğlu, F. (2013). Nusayrilik ve Tanrı Algıları. *Kelam Araştırmaları*, 11/1, 487-500.
- Şehristani. (2008). Mîlel ve Nihal, Çev. Mustafa Öz. Litera Yayıncılık.
- Talhamy, Y. (2006). *The Nusayriya Uprisings in Syria in the 19th Century* [Yayınlanmamış doktora tezi]. University of Haifa.
- Türk, H. (2005). *Nusayrilik: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*. Kaktüs Yayınları.
- Türkel, R. (2001). *İnanç Esasları Açısından Nusayrilik-Alevilik Mukayesesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Üzüm, İ. (2021, Kasım 11). Nusayrilik. *İslam Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nusayrilik>
- Winter, S. (2016). *A History of the 'Alawis: From Medieval Aleppo to the Turkish Republic*. Princeton University Press.
- Yavuz, Y.Ş. (2021, Kasım 11). Hulul. *İslam Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hulul>